

тенденции в стилистике и языке писателя, которые проиллюстрированы авторскими неологизмами, выдержанными в этом стиле. Прослежены параллели в словотворчестве Е. Пашковского и писателя эпохи барокко И. Вишенского.

Ключевые слова: постмодернизм, модернизм, необарокковая стилистика, Е. Пашковский.

Diundyk Olena. Evgen Pashkovsky's Style – Postmodern or Neobaroque?

The article is focused on stylistic peculiarities in novels of modern Ukrainian writer Yevgen Pashkovsky. Described his idiostyle, its belonging to postmodern paradigm – to neobaroque style, in particular. Modern views to such terms like postmodern, modern/postmodern and baroque/neobaroque are analyzed in the article. Key neobaroque tendencies are revealed in author's style and language and illustrated with neologisms, which created in this style. E. Pashkovsky's and baroque writer I. Vyshenskys' word creation was compared.

Key words: postmodernism, modernism, neobaroque style, E. Pashkovsky.

УДК 816.161.2(075.8):23/28

Тетяна Жалко

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛИТВИ У КОНФЕСІЙНОМУ СТИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті основна увага зосереджена на понятті «молитва» як провідному жанрі конфесійного стилю української мови та його мовностилістичних особливостях. Наголошується, що релігія, як і мова, є органічною частиною духовного життя етносу. Основні акценти зроблено на лексиці й тропейній образності релігійних молитов, які за своїм функціональним навантаженням багаті й своєрідні.

Ключові слова: конфесійний стиль, молитва, стилетворчі засоби, сакральна мова, стилістеми.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток нашої держави неможливо уявити без повноцінного розвитку її мови, духовних та моральних цінностей суспільства. У зв'язку з цим актуальним є питання щодо створення єдиної Помісної православної церкви, у якій богослужіння вестиметься винятково українською мовою. Сьогодні державною мовою ведеться служба в Українській православної церкві Київського Патріархату та Українській автокефальній церкві. Та вже навіть цього достатньо, аби конфесійний стиль мови набув свого розвитку, ставши провідним у сфері духовності.

Основним жанром конфесійного стилю української мови є молитва, яка на сьогодні майже не досліджена науковцями.

Зважаючи на це, вивчення й аналіз молитви як провідного жанру конфесійного стилю у контексті всезростаючої уваги суспільства до сфери духовності загалом та релігії зокрема є актуальним.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Активний розвиток таких напрямів лінгвістичних досліджень, як комунікативна лінгвістика, антропоцентрична лінгвістика, посилив увагу до проблем функціональної стилістики, а саме до застосування функціонально-стилістичного підходу під час розгляду мовних явищ, який «передбачає вивчення мовних одиниць різних рівнів у процесі їхнього реального використання в певній комунікативній ситуації» [11, с. 76].

Будь-який мовний текст належить до конкретного функціонального стилю.

Однак дотепер лінгвістика не має єдиного й загальноприйнятого поняття стилю, що, у свою чергу, стало однією з важливих причин існування цілого ряду класифікацій з неоднаковою кількістю самих функціональних стилів та їх різновидів. За традиційною класифікацією виділяється п'ять стилів: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній та розмовний. Проте політичні й духовно-культурні процеси останнього десятиріччя в Україні стали поштовхом до виокремлення в сучасній лінгвостилістиці ще одного функціонального різновиду мови – конфесійного, що пов'язаний з особливою сферою людського буття – релігією.

Конфесійний стиль в українській мові виокремився порівняно недавно і потребує ґрунтовного дослідження. На думку Н. Дзюбишиної-Мельник, в основі його виділення лежить сфера «спілкування людської душі з Богом через церкву» [6, с. 16].

На думку дослідника І. Грималовського, цей стиль варто поділити на такі підстили: 1) *сакральний* (Святе письмо, канонічні молитви); 2) *літургійний* (літургійні тексти); 3) *проповідницький* (релігійні проповіді); 4) *науково-конфесійний* (наукові праці з богослов'я); 5) *художньо-конфесійний* (авторські молитви, переспіви біблійних текстів, наприклад, Шевченкові «Давидові псалми») [3, с. 170].

Мовні особливості цього стилю на сьогодні активно вивчають українські лінгвостилісти (В. Німчук, Н. Бабич, Н. Сологуб, П. Мацьків, І. Павлова, Г. Чуба та ін.). З іншого боку увага сучасних науковців, й зокрема мовознавців, зосереджена на аналізі української символіки

(І. Гуцуляк, М. Дмитренко, В. Куйбіда та ін.). Важливе значення має вивчення й українських релігійних символів, зокрема у працях Р. Комарова, В. Ужченко, Ю. Катрій.

Особлива увага до конфесійного стилю виправдана тривалим табуванням теми церкви та релігії за радянських часів й активізацією вивчення релігійного мовлення сучасними українськими мовознавцями (Н. Дзюбишина-Мельник, Н. Бабич, С. Богдан, А. Ковтун та ін.).

Однак питанням особливостей мови молитви в українській науці не займався практично ніхто. Дотичними до цієї теми є праці В. Німчука, Н. Піддубної, С. Деравчук, Г. Віват, Г. Баран.

Мета і завдання статті. Провідним жанром конфесійного стилю української мови є молитва. Виходячи з цього, мета розвідки – проаналізувати основні атрибути конфесійного стилю української мови та розглянути мовностилістичні особливості жанру молитви у релігійному стилі.

Така постановка мети передбачає виконання ряду **завдань**: з'ясувати поняття «конфесійний стиль», його особливості та схарактеризувати мовностилістичні особливості жанру молитви у конфесійному стилі української мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Визначення поняття «конфесійний стиль», уточнення його змісту – завдання надзвичайно важке. Не буде перебільшенням сказати, що воно є нездійсненим в межах однієї наукової дисципліни. Окрема дисципліна, незалежно від ступеня точності свого дослідницького інструментарію, може тільки наблизитися до такого феномена, як релігійна мова, сакральна мова, культова мова, релігійний дискурс, релігійний стиль, конфесійний стиль, релігійне вживання мови і т. д.

Враховуючи в загальних рисах погляди як дослідників релігії, так і лінгвістів, можна виокремити два шляхи тлумачення терміна «релігійний (конфесійний) стиль». У першому випадку варто підкреслити нерозривний зв'язок цього стилю з релігією, де на перший план висувуються конкретні релігійні ситуації та люди, які беруть у них участь. У другому варіанті переважає думка про домінування комунікативної сфери у конфесійному стилі та розглядаються в основному різноманітні тексти, що функціонують в церковному побуті [8].

Найприкметнішою рисою конфесійного стилю, – на думку Н. Дзюбишиної-Мельник, – є значна кількість так званих маркованих слів, пристосованих до використання саме в конфесійному стилі [6, с. 16]. Це стилістеми *Ісус, Різдво, Великдень, Пасха, Благовіщення, Трійця, піст, причастя, святий, священник, диякон, єпископ, архімандрит, архієрей, Водохреще, патріархат, літургія, плащаниця, олтар, престол, псалми, херувими, ангел, архангел, катахізис, церква, ікона, християнство, хрещення, Месія, вознесіння, пророк, гріх, провидіння, чернець, єпархія тощо*.

До маркованої лексики можна віднести мікростилістеми словотвірного характеру на зразок: *лжепророк, пресвітлий, рівнослави- мий, небеса, воздати, одкровення, об'явлення*, що мають давньо- книжну конотацію.

Серед конфесійної лексики є складні слова: *Богородиця, Богома- тір, чудотворець, чоловіколюбний, Богочоловік, чинопокладання, свя- щеннодіяння*.

У конфесійному стилі є загальноновживані вирази, які набули сакрального забарвлення і мають специфічну, конфесійну конотацію. Деякі з них шляхом перенесення і символізації набули конфесійного стилістичного значення. Наприклад, слово «чаша» у конфесійному стилі означає долю («*випити чашу до дна*» – *терпеливо знести всі незгоди життя*; «*гірка чаша*» – *дісталася тяжка доля*; «*нехай мене обминає чаша сія*» – *нехай буде все добре*), слова «хліб» і «вино» – їжу (хліб – тіло Христа, а вино – кров), слово «дорога» – *це життя*.

Не можна не помітити таку мовну ознаку конфесійного стилю, як старослов'янізми: *агнець, взивати, воздати, воздаяніє, возсідати, сотворити, сотвореніє, уповати, упованіє, блаженний*.

Фразеологічні звороти є невід'ємним складником текстів, спря- мованих до масового слухача, оскільки вони безпосередньо спів- відносяться з емоційною сферою людини. З огляду на таку їх власти- вість фразеологізми активно використовуються у промовах, церковних проповідях, молитвах та інших різновидах публічного мовлення, які, на думку митрофорного протоієрея В. Політила, є «найбільш вдячною ділянкою, де пускаються в обіг фразеологічні одиниці...» [13, с. 28]: *Ісус Христос, Мати Божя, за упокій душі, подати на часточку, Небесний Отець, Тайна вечеря, Святий Дух, раб Божий, воскресіння із мертвих, скорблящих радосте, Христос воскрес! Воістину воскрес!, Христос Спаситель*.

Що ж до лексики конфесійного стилю, то, на думку П. Дудика, вона «тематично спеціальна, стандартна, дещо незвичайна, особлива, чітко відмежована від лексики інших стилів» [7, с. 91].

Зважаючи на те, що релігійна література, якою користується церква в Україні, у своїй основі перекладна, природними є численні **лексичні запозичення** у молитвах. З погляду походження словникової склад їх неоднорідний. Значну групу становлять грецькі запозичення, як-от *амвон* (від гр. *amvon* – край гори). Деякі лексеми зберегли й грецьке закінчення *-ос* (*дискос*, *ірмос*), інші ж пережили повну або часткову морфологічну адаптацію, наприклад, *акафіст* (від гр. *akathistos* – несидячий; одна з форм церковного гімну, різновид молитви).

Досить помітними є лексичні запозичення з латинської мови. Це здебільшого конфесіоналізми лексико-тематичного ряду «теологія», проте латинські назви трапляються й у інших групах. Наприклад: *вівтар* або *олтар* (від лат. *altaria*, що походить з *altus* – високий); *оранта* (від лат. *orans* – той, що молиться; один з іконографічних образів Богоматері); *розп'яття* (від лат. *crucifixio* – укріплення на хресті) тощо.

У молитвах функціонують лексичні одиниці, котрі мають відповідники як у грецькій, так і в латинській мовах. До назв такого типу передусім відносимо слова: *амінь* (від гр. *і* лат. *amen* – «Хай буде Істинно, правильно»); *дух* (від гр. *pneuma*, лат. *spiritus* – релігійне поняття, що означає надприродну істоту; виступає одним з основних об'єктів віри); *душа* (від гр. *psyche*, лат. *anima* – духовна сутність людини) і т. ін.

Відповідне місце займають терміни польсько-латинського походження. Наприклад, *літанія* (від польськ. *і* лат. *litanía* – прохальна або жалібна відправа; прохальний молебен); *суплікація* (від польськ. *suplikacja* – благальний молебен на «Святий Боже», лат. *supplico* – «благаю на колінах» – молебен з виставленням Святих Дарів) та ін. [12].

Важливо наголосити, що лексика релігійно-церковної сфери творилася й на слов'янському мовному ґрунті. Тому в сучасних молитвах особливо поширені такі **старослов'янізми**:

а) складні слова з першими компонентами *благо-*, *бого-*, *добро-*: *благовоління*, *благодать*, *благословення*, *боголюбивий*. *Богородиця*, *богослов*, *добросердя*, *доброчесність*, *доброчинець* та ін.;

б) слова з префіксами *воз-*, *пре-*, *пред-*, *со-*: *возвістити*, *вознести*, *премилостивий*, *премудрий*, *пренепорочна*, *пресвята*, *собор*, *согрішити*, *сотворити* та ін.;

в) слова із суфіксами *-ство*, *-тва*, *-тель*: *божество*, *священство*, *молитва*, *вседержитель*, *покровитель*, *спаситель*, *хоронитель* і т. ін.;

г) слова з *є*, *ю* на початку відповідно до східнослов'янських *о*, *у*: *єдиний*, *юродивий*;

д) слова з неповноголосими *ра*, *ла*, яким в українській мові відповідають повноголосі *оро*, *оло*: *глава*, *прах*, *храм* тощо;

е) слово *раб* зі сполученням *ра* на початку слова відповідно до східнослов'янського *ро*;

є) слова зі сполученням *жд* (із давнього *dj*) *нужденний*, *страждати*, *утверждати* тощо.

У контексті молитов вагомо представлена **синонімія**. Прикметною рисою є те, що багато одиниць цього типу лексико-семантичних відношень у сфері релігії вживаються попарно: *величати*, *славити*; *веселитися*, *радуватися*; *жорстокий*, *холодний*; *ласка*, *миłosердя*; *непорочна*, *пречиста*; *подяка*, *славословлення* тощо. Використання близьких за значенням слів дає змогу уникати частого повторення тих самих елементів.

Синонімічні можливості молитовної лексики заслуговують особливої уваги, її, як і синоніми, що використовуються в інших комунікативних сферах, можна об'єднати в певні групи:

– семантичні синоніми – *Боже Слово*, *Друга Особа Божя*, *Слово Предвічне*, *Світло від Світла* (божественна природа Христа); *Ягня*, *Відкупитель*, *Спокутувач* (жертвність Ісуса); *Пречиста Діва Марія*, *Пренепорочна Діва* (дівоцтво Марії); *Богородиця*, *Мати Божя* (її Богоматеринство);

– стилістичні синоніми: *ветхий* – *старий*, *блаженний* – *щасливий* тощо;

– семантико-стилістичні (мають як значеннєві відтінки, так і стилістичні відмінності) – *прохання*, *благання*, *моління*, *воляння* й под.;

– родовидові (ієрархічні) синоніми (родове поняття може замінювати видове (але не навпаки): *гріх* – *тяжкий гріх*, *піст* – *Різдвяний піст* тощо.

Важливим засобом синонімічних заміन у структурі молитовного тексту є **перифрази**. За допомогою перифрастичних зворотів передається ставлення автора до того, про кого він говорить. У молитвах

фіксуємо такі перифрази: «Царю небесний, Душе істини, що всюди еси і все наповняєш. Скарбе добра і життя Подателю, прийди і вселися в нас...» (так називають Святого Духа) [10, с. 3]; «Пресвята Богородице Діво. Цариця небесна, вища від Ангелів і Архангелів, чесніша від усього видимого й невидимого, Ти – краса святителів, Ти – сила мучеників, Ти – дів чистота й слава, Ти – радість матерів, Ти – для дітей мудрість, Ти – поміч вдів і сиріт...» [10, с. 155]. Звертаючись до тієї чи тієї святої особи і сподіваючись на допомогу чи захист, людина намагається використати найбагатшу палітру словесних засобів і догодити всіма можливими вербальними чи невербальними засобами.

Представлені у молитвах й **антилексеми**. Вони становлять чималу групу серед лексичних об'єднань стилю. Наприклад: *життя – смерть, душевний – тілесний, рай – пекло, день – ніч, Христос – антихрист і под.* У системі виразових засобів антоніми виконують важливі функції зіставлення або протиставлення, іноді поєднують їх. Слова з протилежними значеннями є надзвичайно виразним стилістичним засобом. Вони досить повно розкривають зміст різноманітних понять, допомагають розмежовувати якості, почуття, дії, стани.

Функціонування **епітетів** у конфесійному стилі великою мірою визначені богословськими канонами, традиціями релігійної комунікації. Завдяки емоційно-оцінній семантиці епітети виконують важливу світоглядно-корегувальну функцію, слугують виразником ієрархії духовних цінностей.

Специфіка біблійної мови полягає насамперед у тому, що внаслідок перекладу з давньоєврейської і грецької мов відбувається накладання кількох національно-мовних картин світу, а отже, неминуче відбувається пристосування чужомовного тексту до української мовної традиції. Особливо виразно це простежується на рівні мовно-виразових засобів, зокрема епітетів.

Особливості використання епітетів у молитвах значною мірою зумовлені їх жанровою приналежністю до конфесійного стилю.

У молитовному тексті оцінки предметів, понять, явищ є загально-визнаними для всіх віруючих. Чітко розмежовується позитивне і негативне, святе і грішне, істинне й облудне (прийом антитези). Наприклад, *народ великий, святий, богобійний і народ незагнуданий,*

блудосердий, твердоший; слово живе, вічне, святе і слово облудне, марнотне, лихе [5, с. 80].

Основною функцією епітетів у текстах молитов є безпосереднє вираження емоцій, почувань людини у звертанні до Бога. Роль епітетів – особлива, тому що саме вони є носіями оцінної семантики. Звертання до Господа, Богородиці, інших святих супроводжуються означеннями, які виражають міру пошанування, звеличення людиною божественних сил. Наприклад, *«Предобрий Ісусе, правдивий єдинокродний Сине божий!»*; *«Найдобротливіший Боже!»*; *«Незміримий Боже!»*; *«Найліпша і найславніша Діво Маріє...»*; *«Святий, всечесний Йосифе!»* [4].

Лексичні засоби конфесійного різновиду мови активно використовуються для побудови алегорій, метафор, метонімії, синекдох, які є могутнім знаряддям образності. На **алегорії** особливо багаті біблійні притчі. Наприклад: *«Не давайте святощі псам і не кидайте перлів ваших перед свині, щоб не потоптали їх ногами своїми, й, обернувшись, не порвали й вас»* (пси і свині – люди злі й нечестиві) (Мв. 7, 6); *«Входьте вузькими ворітьми, бо просторі ті ворота й широка дорога ведуть на погибель; вузькі бо ворота й тісна дорога ведуть до життя»* (вузькі ворота – добре, благочестиве життя; а коли недобре, то в дверях гріх підстерігає) (Буття 4, 7); *«Уся земля нехай поклониться Тобі і співає Тобі, нехай же співає імені Твоєму, Всевишній»* [10, с. 572].

Отже, конфесійний стиль від інших стилів відрізняє небуденна урочистість, піднесеність, надзвичайна сконцентрованість маркованих одиниць, висока і своєрідна ритмомелодика [7, с. 93]

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Релігія, як і мова, є органічною частиною духовного життя етносу. Мова виступає не тільки державотворчим і державно-охоронним чинником у світській сфері, але й консолідує етнічну і політичну націю. Мова богослужіння – чи жива, чи традиційна – також є консолідуючим чинником.

Конфесійний стиль сучасної української літературної мови всупереч колишнім заборонам і нинішнім конфесійним незгодам церков зберігає основні риси класичної сакральної мови: урочистість, канонічність словоформ і конструкцій, сталість жанрів.

Лексика релігійних молитов – багата й своєрідна. Як бачимо, у ній вагомо представлені марковані елементи, вона різноманітна за походженням, її складники активно вступають у синонімічні й антонімічні відношення, служать засобом тропеїчної образності.

Таким чином, жанр молитви – основний у конфесійному стилі української мови. Широка видова різноманітність молитов, застосування великої кількості стилістичних прийомів вводять цей жанр до числа найбільш багатих та розмаїтих.

Джерела та література

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – К., 1992. – 462 с.
2. Войтак М. Проявление стандартизации в высказываниях религиозного стиля (на материале литургической молитвы) / М. Войтак. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Article/Voitak_StandMolitv.php.
3. Грималовський І. Мовостиль Василя Ферлеєвича / І. Грималовський // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 119. Слов'янська філологія. – Чернівці, 2001. – С. 169–175.
4. Деравчук С. Вплив жанру на функціонування епітетів у релігійному тексті / С. Деравчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ktf.franko.lviv.ua/~vivat/bookb.html>.
5. Деравчук С. Епітет як засіб вираження концепції людини у релігійному тексті: мовний аспект / С. Деравчук // Проблеми славістики. – 2003. – № 3. – С. 79–83.
6. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови / Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45. – С. 15–19.
7. Дудик П. С. Стилістика української мови / П. С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с.
8. Коць Т. Українська лінгвістика другої половини ХХ ст. про конфесійний стиль української літературної мови / Т. Коць // Слово. Стиль. Норма. : Зб. наук. праць, присвяч. 65-річчю дня народження д. ф. н., проф. С. Я. Єрмоленко. – К., 2002. – С. 18–24.
9. Мацько Л. І. Стилістика української мови : Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
10. Молитовник християнської родини. – Х. : Логос, 1991. – 680 с.
11. Озерова Н. Взаимодействие функциональных стилей в русском и украинском языках / Н. Озерова // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2000. – №1. – С. 75–82.
12. Павлова І. Лексика конфесійного стилю / І. Павлова // Дивослово. – 2008. – № 1. – С. 18–23.

13. Політило В. Роль лексики і фразеології біблійного походження в ораторському мовленні / В. Політило // Християнство й українська мова : Матеріали наукової конференції. – К., 2000. – С. 27–34.

Жалко Татьяна. Стилистико-языковые особенности молитвы в конфессиональном стиле украинского языка. В статье анализируются особенности конфессионального стиля, обслуживающего сферу религиозно-церковной жизни. Основное внимание уделено молитве – главному жанру конфессионального стиля украинского языка, в частности ее стилистико-языковым особенностям. Подчеркивается, что религия, как и язык, является органической частью духовной жизни этноса, а современные условия активно содействуют полноценному развитию всех средств языковой организации стиля религиозно-церковного культа. Основной же акцент в статье сделан на лексике религиозных молитв, ее богатстве и своеобразии. Стиль сакральных текстов характеризуется изобилием лексики разнородного происхождения, многочисленными синонимами и антонимами, щедростью средств образной тропики и стилистически маркированных элементов, которые мастерски переплетаются в молитве.

Ключевые слова: конфессиональный стиль, молитва, стилеобразующие средства, сакральный язык, стилистеми.

Zhalko Tetiana. Linguistic and Stylistic Peculiarities of Prayer in Confessional Style of Ukrainian Language. The article deals with the peculiarities of confessional style that serves the scope of religious and church life. Basic attention is focused on the concept of «prayer», which is the leading genre of confessional style of Ukrainian language, and its linguistic and stylistic peculiarities. It is stressed that religion, like language, is an integral part of the spiritual life of the ethnic group and modern conditions actively promote the full development of all means of language organization of style scope of religious and church cult. The focus is made on the vocabulary of religious prayers, which are inherently rich and distinctive. It is diverse by origin, to the context of sacral works skillfully woven numerous examples of synonyms and antonyms, its means are substantially represented by tropes figurativeness and labeled elements.

Key words: confessional style, prayer, style creative means, sacral language, style systems.

УДК 811. 161.2'366'282.2

Руслана Зінчук

РОДОВИЙ ВІДМІНОК ОДНИНИ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ І СУМІЖНИХ ГОВІРКАХ

На матеріалі західнополіських і суміжних говірок проаналізовано флексійну систему родового відмінка однини іменників жіночого роду, встановлено